

DANGAUS AKMENYS, UOLOS IR KALNAI

Dainius RAZAUSKAS

Straipsnyje pristatomi debesies-akmens, debesies-uolos, debesies-kalno mitiniai-poetiniai vaizdiniai, taip pat perkūno, kaip akmenų danguje riedėjimo, uolų danguje griūties, samprata. Pirmą pateikiama lyginamųjų duomenų iš kuo įvairiausių šiuolaikinių bei senųjų pasaulio tradicijų, paskui – atitinkamų lietuviškų (baltiškų) ir aplinkinių slavų. Svarbi išvada: kadangi ne akmenys žemėje prilyginami debesims, o debesys danguje prilyginami akmenims bei uoloms, kurias nuverčia ir suskaldo Perkūnas, vadinasi, Perkūnas nėra „atmosferinė“ dievybė. Oro erdvė – tik viena iš jo pasireiškimo sričių, kad ir akivaizdžiausia, kuriai tik pritaikyta ta pati uolų nuverčiančio, perskeliančio ir sustabdytą tėkmę paleidžiančio lietis Perkūno mitologema, aptarta ankstesniuose autoriaus straipsniuose. Pabaigoje dar pristatytas susijęs akmeninio dangaus mitinis vaizdinys, irgi žinomas visame plačiame pasaulyje nuo seniausių laikų.

Nelietuviška asmenvardžių rašyba atskiru šparašu pateikta gale.

Prasminiai žodžiai: debesies-akmuo, debesies-uola, debesies-kalnas; perkūnas – akmenų griūtis danguje; akmeninis dangus; baltų ir lyginamoji mitologija.

■ Visame plačiame pasaulyje nuo seno debesys prilyginami akmenims, uoloms, kalnams, pradedant archajinėmis apeigomis, tautosaka ir baigiant šiuolaikine poezija. Gausiai duomenų iš įvairių tradicijų yra pririnkęs ir paskelbęs Džeimsas Džordžas Freizeris. Keli pavyzdžiai:

Dažnai manoma akmenis turint galią sukelti lietu, aplaisčius ar apšlakščius juos vandeniui arba pasiėlgus su jais koku nors kitu deramu būdu. Samoa salose kiekvienas kaimas turėjo savą pagarbiamą laikomą akmenį, atstovaujantį lietaus dievui, sausros metu jo žyniai nešdavo akmenį eisenos priešakyje ir pamerkdavo srovėn. <...> Naujojo Pietų Velso keraminų (Keramin) genties burtininkas leidžiasi nusekusios upės dugnu prie apvalaus plokščio akmens, apšlaksto jį vandeniui ir apkloja. Kai kuriose šiaurės vakarų Australijos gentyse „lietaus darytojas“ nukanka į tam tikrą vietą, tamtyč paskirtą „lietui daryti“. Ten jis sukrauna krūsnį akmenų ar žvirgždo, ant viršaus uždeda savo stebuklingąjį akmenį ir tada eina ratu aplinkui krūsnį, kalbėdamas užkalbėjimus, valandų valandas, kol visai išsekusi jį pakeičia jo padėjėjas. Ant akmens nuolat šlakstomas vanduo <...>. Manipure, ant aukštos kalvos į rytus nuo sostinės, yra akmuo, liaudies vaizduotės prilygintas skėčiui. Pasigedus lietaus, radža pasemia vandens iš šaltinio apačioje ir šlaksto akmenį. Japonijoje, Sagamyje, irgi yra akmuo, kuris, aplietas vandeniui, prišaukia lietų. Kai Centrinės Afrikos vakondžiams (Wakondyo) prireikia lietaus, jie siunčia pasiuntinius pas vavambus (Wawamba), gyvenančius snieguotų kalnų papėdėse ir turinčius laimę saugoti

„lietaus akmenį“. Už sutartą atlygį vavambai nuplauna brangųjį akmenį, patepa jį aliejumi ir įmerkia į pilną vandens puodynę. Po to lietaus jau netenka ilgai laukti. Apačiai perdziūvusiose Arizonos bei Naujosios Meksikos dykumose lietų prišaukdavo sėdami iš šaltinio vandenį ir tam tikrame aukštyje juo apliedami uolą. Jų išvaizdavimu, dėl to netruks susitvenks debesys ir prapliups lietus. Be to, šitokie papročiai žinomi ne vien laukiniuose Afrikos bei Azijos užkampiuose ar saulės išdegintose Australijos bei Naujojo Pasaulio dykumose. Jų laikytasi ir vėsesniame ore po pilku Europos dangumi. Antai vadinamosiose Broceliandės giriose yra romantiškai pagarsėjusi Barentono versmė, prie kurios, pasak legendų, gudobelės unksmėje kerų miegu tebemiega burtininkas Merlinas. Pasigedę lietaus čia lankydavosi valstiečiai bretonai. Jie kaušu pasemdavo vandens ir šliūkštelėdavo jį ant greta riogsančio plokščio akmens luito. O gūdžioje Snoudono kalno tankmėse apsuptas stačių uolų telkšo vienišas ežerėlis, vardu Dulinas, arba Juodasis Ežeras. Nuo kranto ežerankišo akmenų virtinė, ir jeigu kam nors, žengiant tais akmenimis, pavyktų šliūkštelėti vandens taip toli, kad apšlakstytų paskutinį iš jų, vadinamą Raudonuoju Altoriumi, tai tik per atsitiktinumą bebūtų galima ligi vakaro išvengti lietaus, netgi karščiausią dieną.¹

Centrinės Australijos diėriai (Dieri) sunkios sausros metu, balsiai apraudodami varganą šalies būklę ir pusbadžius save pačius, šaukiasi

1 Frazer 1995: 74–75.

protėvių vėlių, vadinamų mura mura, kad šios suteiktų jiems galios prišaukti lietu. Nes jie tiki, kad lietu debesyse sukelia jų bei kaimyninių genčių atliekamos apeigos, prisidedant protėvių vėlėms. Būdas, kuriuo jie sukelia lietu, štai toks. <...> Per apeigą į trobelės vidurį įride-nami du dideli akmenys, kurie reiškia besitvenkiančius debesis ir pranašauja lietu. <...> Tuomet žyniai, kuriems prieš tai buvo nuleistas kraujas, šiuos du akmenis nugabena apie dešimt ar penkiolika mylių šalin ir užkelia kaip tik gali aukščiau į kuo aukščiausią medį. <...> Aišku, kad šie du aukštai medin įkelti akmenys, atstojantys debesis, – irgi būdas priversti danguje susitelkti tikrus debesis.²

Indijoje lietu prišaukti akmenys ridenti nuo kalno³. Afrikos barių (Bari) apeigose lietu prišaukti naudoti akmenys irgi buvo prilyginami debesims⁴. Vakarų Afrikos mandžių (Mande) pasaulio pradžioje vis nebuvę lietaus, todėl iš dangaus nusileidęs dieviškasis Kalvis, savo kūju trenkęs per uolą ir taip pagaliau sukėlęs lietu⁵. Pasak Hanso Bydermano, „daugelyje vietų uolų buvo prašoma lietaus ir dėl to jos buvo plakamos“⁶, t y. mušamos vytimis, daužomos lazdomis⁷ arba, tiksliau lietuviškai pasakius, *periamos* – kaip *Perkūno*.

Rūtos Benedikt duomenimis, Vidurio Amerikos indėnai „zuniai (Zuñi) teikia didelę reikšmę imitacinei magijai. Apeigose lietu prišaukti, atliekamose tuo tikslu atsiskyrusių žynių, jie grindimis ridena apvalius akmenis, taip ragindami užgriauti griaustinį, ir šlaksto vandens, taip ragindami pratrūkti lietu“⁸. Nepamirštant ir Dž. Dž. Freizerio aprašytos atitinkamos Australijos diėrių apeigos, pravartu prisiminti aptartas⁹ žodžio *uola* etimologines sąsajas su lie. *apvalūs*, *voliėti* ‘verčiant risti, ritinti, ridenti’, la. *ols* [uòls], *apaš* ‘apvalus’, *velt* ‘risti, ridenti, ritinti’ ir kt. Kaip matyti, šie grindimis ridenami apvalūs akmenys prilygsta debesims danguje arba, kitaip sakant, debesis suvokiami kaip dideli riedantys akmenys, uolos.

Pažiūros, kuriomis grindžiamas ir paaiškinamas šis visuotinis ritualinis elgesys, išliko paliudytos senovės graikų. Jas Sokrato lūpomis pristato Aristofanas komedijoje „Debesys“ (eil. 374–378):

2 Frazer 1995: 63–64.

3 Васильков 1979: 115.

4 Hocart 1970: 55.

5 Leeming 2010: 182.

6 Biedermann 2002: 448.

7 žr. Razauskas 2024a: 14–18.

8 Benedict 1989: 61.

9 Razauskas 2023: 17–21.

Strepsiadas: „O griaudėja kas gi, tu man pasakyk. Dėl griausmo aš tirtu iš baimės.“

Sokratas (rodo į debesis): „Kai raičiojas šie, tai griaudžia tuomet.“

Strepsiadas: „Tai kaip? Pasakyk tu, gudruoli.“

Sokratas: „Kai tik debesiai prisipildo vandens ir pradeda smarkiai judėti,

Per didelio svorio lietaus slegiami, nukarsta žemyn, pasunkėja.

Susiduria viens su kitu, susprogsta ir sukelia trenksmą didžiausią.“¹⁰

Iš filosofų, pasak Diogeno Laertiečio, panašiai mokęs Anaksagoras: „Griaušmas yra debesų susidūrimas. Žaibai – debesų trynimasis.“¹¹ O kad raičiodamiesi, susidurdami bei trindamiesi debesis sukeltų griausmą, jie, suprantama, turi būti akmeniniai, uoliniai.

Tokios pažiūros liaudyje išliko ligi pastarųjų laikų. Štai ką Pavlas Čiubinskis pasakojo apie XIX a. ukrainiečius: „Griaustinis, liaudies supratimu, randasi iš uolų drebėjimo. Nutinka tai štai kaip: Viešpačiui Dievui sumanius pasiųsti žemėn lietu su griaustiniu, jis liepia šventiesiems Jurgiui, Elijui ir Mykolui purtyti uolas, iš to ir randasi griaušmas.“¹²

Gudijoje iš Eudakijos Sapiegos, 1927 m. gimusios Bistryčios kaime (Polocko r.), dar XXI a. užrašyta: *Гэта цяпер ужо па навучнаму даказваюцца, еслі туча ідзець, з тучай сайдзеняецца, палучаецца трэніе туч гэтых, і молнія, і гром* „Tai dabar jau moksliškai įrodoma, jeigu debesis eina, su debesiu susijungia, išeina trynimasis debesų šitų, ir žaibas, ir griaustinis“¹³. Kone Anaksagoro citata po daugiau nei dviejų su puse tūkstančio metų.

Šiuolaikinėje Lietuvoje toks požiūris į griaustinio kilmę itin gausiai ir išraiškingai paliudytas tarpukariu paskelbtame Jono Balio rinkinyje „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“:

Kai griaudžia, Dievas rita akmenis žemyn (Valkininkai, Varėnos r.);

Danguje šventieji akmenis raičioja (Paežeriai prie Valkininkų);

Šventieji akmenis ritina danguje. Kai trenkia, tai vienas akmuo nukrito žemėn (Seredžius, Jurbarko r.);

10 Antikinės komedijos 1989: 23.

11 FICH I: 71.

12 ЧБНМИ I: 19.

13 НППИ II: 270, Nr. 1256.

Arūno Baltėno nuotrauka

Griaustinio trenksmas kyla iš danguje esančių uolų, kurios pradeda griūti ir sukelia tokį bilesį (Raseiniai);

Šventieji susipyksta ir pradeda akmenimis mėtytis. Akmenys puola ant dangaus grindų, ir iš to kyla griausmas. Kurie akmenys didesni, pramuša grindis ir įtrenkia (Vilkaviškis);

Dievas mediniais laiptais rita akmenis (Būbeliai, Šakių r.);

Perkūno balsas kyla tada, kai malūnininkas meta akmenį, tas akmuo susimuša į debesį, tai iš to kyla žaibai; Kiti dar sako, kad debesį į debesį trina, ir iš to kyla griausmas ir žaibai (Šimkaičiai, Raseinių r.);

Griausmas kyla iš debesų trynimosi į vienas kitą (Keturvalakiai, Vilkaviškio r.);

Akmenis raičioja: sudeda ant stalų, tai kai pradeda raičioti, tik bildu bildu, dangus gal sugriūti (Kazlai, Marijampolės r.);

Šv. Petras akmenis raičioja (Pilviškiai, Vilkaviškio r.);

Sako, kad velnias statinėje didelį akmenį raičioja (Marijampolė);

Griausmas kyla iš to, kad vienas debesis trinasi į kitą, tada pasidaro žaibas ir griausti (Kalvarija, Marijampolės r.)¹⁴ ir t. t.

Ir 1936 m. užrašytoje „Pasakoje apie akmevertį, kalnavertį ir egliarautį“ (ATU 301) paaiškinta, jog kai sukykla audra ir *padangėj dunda*, tai *akmevertis su savo lazda ant debesų akmenis varto ir mēto, kad net žemė dreba*¹⁵.

Kaip matyti, senovės graikai, XX a. tarpukario lietuviai ir dabartiniai gudai lyg būtų mokęsi iš vieno vadovėlio. Bet mums dabar svarbiausia, kad debesys – tai akmuo, uola. Kaip Henriko Nagio:

*Viršum bundančio drumsto vandens
skrenda paukščiai pilki
ir debesys, lyg iš akmenų
nukalti.*¹⁶

Ir Vlodo Braziūno: *Debesys plyšta lyg akmenis skaldo*¹⁷. Akmenų skaldymas mums savo ruožtu primena Perkūno skalas¹⁸.

14 Balys 1998: 55–56, Nr. 467, 471, 472, 473, 483, 484, 485(a, c), 491(b), 497(d); 58–59, Nr. 529, 546(b), 554.

15 SP I: 392–393, Nr. 66 (kalba mano subendrinta).

16 Nagys 1990: 55.

17 Braziūnas 1986: 51.

18 Razauskas 2024b: 19.

***

Neretai akmenų bildesys danguje susijęs su jų vežiojimu vežimu ar ratais: *Kai griaudžia, Dievas akmenis veža* (Valkininkai, Varėnos r.); *Kai griaudžia, tai ten viršų akmenis iš vežimo verčia* (Marijampolė); *Šyvis danguje važiuoja su akmenimis, tai už tai griauti* (Igliškėliai, Marijampolės r.); *Dievas po dangų važinėja ratus akmenų prisikrovęs ir sukelias bildesį* (Raseiniai)¹⁹.

Dar dažniau patys ratai riedėdami darda per dangaus akmenis ar uolas, kurie vėlgi yra ne kas kita kaip debesys: *Dievas su ratais per dangų bruku važiuoja* (Marijampolė); *Dievas važinėja po dangų ir kai užvažiuoja ant akmenų, tai iš to kyla trenksmas ir žaibai* (Šimkaičiai, Raseinių r.); *Alijošius su ratais po debesų važinėja* (Kazlai, Marijampolės r.); *Jei griautinis griaudžia, tai žmonės sako, kad šv. Elijošius su ratais važinėja. Jei žaibuja, tai Elijošius labai greitai po uolas važinėja, net ugnis iš po ratų pilasi į visas puses* (Tverečius, Ignalinos r.); *Kai Perkūnas griaudžia, tai ten žmogus, vadinamas Alijošium, važiuoja su šyvais arkliais per akmenis* (Grinkiškis, Radviliškio r.) arba *jis važiuoja per grįstą akmenimis kelią* (Vilnius); *Kai šv. Alijošius važiuoja per debesų didelį vežimą, užkinkytu ketvertu arklių, tai mes girdim griaudžiant* (Bartninkai, Vilkaviškio r.); *Kai griaudžia, tai Elijošius per bruką važiuoja, jo ratai tarška* (Pilviškiai, Vilkaviškio r.); *Šv. Alijošius važinėja virš debesų karieta, pasikinkęs porą širmų arklių, ir lekia tiek, kad iš po ratų ugnis eina, tą žmonės mato žaibo pavidale* (Naujamiestis, Panevėžio r.); *Šv. Alijošius važiuoja per debesis ir akmenimis grįstais keliais ir dūdena* (Marijampolė); *Alijošius su Maiziešiumi per debesis važinėja* (Skapiškis, Kupiškio r.)²⁰.

Šie vaizdiniai irgi visuotiniai bei archajiški, juos irgi mena atitinkamos apeigos, pavyzdžiui, senovės graikų, kurias mums vėlgi primena Dž. Dž. Freizeris:

Kai maldos ir eisenos nebegelbėjo, graikai su romėnais, kaip ir kitos tautos, stengėsi prišaukti lietu maginėmis priemonėmis. <...> Tesalijoje Kranono gyventojai šventykloje laikė bronzinius ratus [iškilmių vežimą]. Norėdami lietaus, jie tik papurtydavo ratus, ir pasipildavo lietus. Veikiausiai šių ratų dardėjimas reiškė griautinį – kaip matėme, griautinio bei žaibo mėgdžiojimas priklausė lietaus prišaukimo apeigoms Rusijoje bei Japonijoje. Legendinis Elidės

karalius Salmonėjas dirbtinį griautinį sukeldavo vilkdamas prie savo ratų prikabinčius bronzinius katilus arba riedėdamas bronziniu tiltu ir svaitydamas liepsnojančius deglus, kurie atstojė žaibus. Šitaip jis šventvagiškai mėgdžiojo patį Dzeusą, savo ratais riedantį dangaus skliautu.²¹

***

Debesys – ne tik dangiškieji akmenys bei uolos, bet juo labiau, kaip gerai žinoma, – kalnai. Pavyzdžiui, kai *Perkūnas važiuojąs per debesis, o debesys dangaus gyventojams – didžiuliai kalnai, ir kai jis važiuojąs per tuos kalnus, tai kyla didžiulis trenksmas, o ugnys, kurios trykšta iš arklių kanopų, yra vadinamos žaibais*²². Vilius Kalvaitis „Lietuviškų vardų klėtelėje“ yra pateikęs plačiai paplitusią minklę: *Kokie kalnai per swietą keliauja? = kalnūtoses debesys*²³. Jono Basanavičiaus Ožkabaliuose (Vilkaviškio r.) užrašytoje dainoje sakoma: *Aukšti kalnai, juoddebesiai – tai cigonų užklojims*²⁴.

Debesis prilyginti akmenims ar akmeniniams kalnams (uoloms) įprasta autorinėje lietuvių literatūroje: *Vėjas dangun ritena suakmenėjusius debesis pajuodusiais viršais* (P. Andriušis); *Iš rytų pusės kupetuoti debesys užkrovė padangę ir išpuošė ją kalnais ir visokiais kloniais* (V. Pieta-rius)²⁵. Salomėja Nėris: *Juodi debesys – kalnai žydrą dangų užklojo; Padangėm traukia debesų kalnynai*²⁶ ir t. t.

Latviai irgi debesis prilygina kalnams: *Ja pamalē gul' iesārti mākoņi, kas atgādina kuplus ozolus vai kalnus – pērcons gaidāms* „Jei pakrašty guli rausvi debesys, primenantys kuplius ąžuolus arba kalnus, lauk perkūno“²⁷. Ir žemės kalnai gali būti ne kas kita, kaip žemėn nusileidę debesys: *Lielaucē pagasta Kokmuižas apkārtnē atrodas augsti kalni. Senāk tur bijusi pils. Tad no rīta puses nācis liels mākonis, birdinādams smiltis, un uzlaidies uz pili* „Lielaucės valsčiaus Kuokmuižos apylinkėse yra aukšti kalnai. Seniau ten buvo pilis. Tada iš rytų pusės atėjo didžiulis debesys, barstydamas smėlį, ir nusileido ant pilies“²⁸, taigi pavirto

19 Balys 1998: 55, Nr. 468, 469, 475, 477, 479(b).

20 Balys 1998: 55–57, Nr. 475, 485(b), 497(c), 498, 499, 500, 504, 507, 508, 511, 520; žr. Vėlius 1987: 132; Laurinkienė 1996a: 106, 193–194.

21 Frazer 1995: 76.

22 LTR 832/98/, cit. iš Laurinkienė 1996a: 91; Laurinkienė 1996b: 114.

23 KlvTK: dviii, dx, Nr. 104; žr. GrgLLM: 17, Nr. 72; LTs V: 662, Nr. 7568; LpMS: 254, 255; LtvŽ: 352, Nr. 624.

24 BsO I: 141, Nr. 94; LKŽ IV: 398; Ясюнайте, Коницкая 2009: 512.

25 Ясюнайте, Коницкая 2009: 507, 512; LKŽ VI: 925.

26 Nėris 1984 I: 301; II: 123.

27 ŠmLTT: 1183, Nr. 19370.

28 AnVT: 59.

kalnu. Debesuotą dangų, panašu, mena latvių dainų eilutės: *Dieviņš brauca oļu kalnu / Devīņiem kumeliem* „Dievulis važiavo akmenų (uolų) kalnu / Devyniais žirgais“; *Dieviņš brauca oļu kalnu / Duj dzeltenī kumeliņi* „Dievulis važiavo akmenų (uolų) kalnu / Dviem auksiniais žirgeliais“²⁹ ir pan.

Ištisa debesų „siena“ kartais prilyginama mūriui, t. y. rišamuoju mišiniu sutvirtintų akmenų ir plytų sienai: *Užaina debesys kaip mūras* (Ėriškiai, Panevėžio r.)³⁰. Latvių: *Ja mūrveidīgi mākoņi zemu guļ uz jūras, tad būs ass sals* „Jei mūrą primenantys debesys guli žemai virš jūros, bus speigas“³¹.

***

Akmeniniai, uoliniai yra debesys ir gudams, pavyzdžiui, XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje užrašytuose užkalbėjimuose nuo gyvatės:

<...> паашлю на цябе тры грозныя тучы: адну вагняную, а другую вадзяную, трэцюю камянную: агнём спякёць, камнем заб'ець, вадой пальёць „<...> užleisiu ant tavęs tris perkūnijos debesys: vieną ugninį, o antrą vandeninį, trečią akmeninį: ugnimi sukeps, akmenimi užmuš, vandeniu palaistys“;

Нашлець Госпадзі тры тучы грозных: адну камянную, другую віправую, трэцюю агняную – агнём пупаліць, камнім разаб'ець, ветрым попіл разнясець „Užleis Viešpats tris perkūnijos debesys: vieną akmeninį, antrą vėjinį, trečią ugninį – ugnimi padegs, akmeniu sudaužys, vėju pelenus išnešios“;

<...> пабідзіць вас Гасподзь Бог піцьма тучамі: першаю камянною, другою мечавою, трэцюю стралавою, чацьвёртаю дажджавою, пятаю агняною „<...> nugalės jus Viešpats Dievas penkiais debesimis: pirmu akmeniniu, antru kalavijiniu, trečiu strėliniu, ketvirtu lietaus, penktu ugniniu“;

І паашлёць Бог на вас тучу камянную, і павыпаліць і павыкаціць вас з этага света „Ir užleis Dievas ant jūsų akmeninį debesį, ir išdegs, ir išvolios jus iš šio pasaulio“;

Святы Міхаіл нашлець на вас тры тучы грозных: першую тучу агняную, другую тучу камянную, трэцюю – скаловую. Агняннаю тучаю будзець у лесі паліць, камянною тучаю будзець на полю біць, скаловаю тучаю бу-

дзець у вадзе біць „Šventas Mykolas užleis ant jūsų tris perkūnijos debesys: pirmą debesį ugninį, antrą debesį akmeninį, trečią – uolinį. Ugniniu debesiu miške degins, akmeniniu debesiu lauke muš, uoliniu debesiu vandenyje muš“;

Гасподзь на цябе нашле тры тучы: першую тучу – камнем заб'е, другую – агнём спале, трэцюю – ветрам садзьме „Viešpats ant tavęs užleis tris debesys: pirmąjį debesį – akmenimi užmuš, antrąjį – ugnimi sudegins, trečiąjį – vėju nupūs“;

<...> штоб нашлаў на цябе сам Гасподзь Бог тры тучы, тучы грозныя: адну камянную, другую вадзяную, трэцюю агняную. Камянная заб'ець, вадзяная затопіць, агняная спаліць „<...> kad užleistų ant tavęs pats Viešpats Dievas tris debesys, perkūnijos debesys: vieną akmeninį, antrą vandeninį, trečią ugninį. Akmeninis užmuš, vandeninis paskandins, ugninis sudegins“;

І Міхаіла навядзець з небеса камянную тучу, разаб'ець вашы норы і пячоры сваёю сілаю небесною „Ir Mykolas nuleis iš dangaus akmeninį debesį, sudaužys jūsų urvus ir olas savo dangiškąja jėga“;

<...> будзя цябе Міхаіла біць зязлезным кнотом, нашлець на цябе тучу камянную, тучу грамавую „<...> muš tave Mykolas geležiniu rimbū, užleis ant tavęs akmeninį debesį, perkūnijos debesį“³².

Atkreiptinas dėmesys į „uolinio debesies“ pavadinimą *скаловая туча*, mat blr. *скала* ‘uola’ čia gali būti suprantama ir kaip aptartoji³³ *skala* reikšme ‘Perkūno kulka, Perkūno ginklas’. Šią reikšmę turėdami omenyje, Viačeslavas Ivanovas su Vladimiru Toporovu įžvelgė savotišką simetriją tarp blr. *скала* ‘Peruno kulka (перуновая стрела)’ ir hetitų *peruna-* ‘uola (скала)’³⁴.

Polesėje ir *бугры* ‘gūbriai, kauburiai, kaukurai, kalvos’ gali reikšti debesys: *Гарбузы и хвасолу сей тогда, когда бугры на небе. А когда чистое небо, ничего не сей* „Moliūgus ir pupeles sėk tada, kai gūbriai danguje. O kai giedras dangus, nieko nesėk“³⁵.

29 Biezais 2008: 70; Kursiute 1996: 125.

30 LKŽ II: 349.

31 ŠmLTT: 1184, Nr. 19392.

32 Замовы 1992: 117–122 (žg. 434–436), Nr. 317–319, 321–323, 331, 332, 334; žg. Иванов, Топоров 1970: 331, 332; Завьялова 2006: 30.

33 Razauskas 2024b: 19.

34 Иванов, Топоров 1970: 332.

35 ВЭС: 358.

Kalnai aiškiai mena perkūnijos debesis rusų mįslėse: *Кобыла заржет на турецкой горе, жеребец откликнется на сионской горе* „Kumelė sužvengs ant turkų kalno, eržilas atsilieps ant Siono kalno“ = *молния и гром* „žaibas ir griaustinis“; *Ржет жеребец на крутой горе, услышала кобыла во сырой земле* „Žvengia eržilas ant sta-
taus kalno, išgirdo kumelė drėgnoje žemėje“ = *гром с дождем* „griaustinis su lietumi“³⁶. Rusams būdinga pasakyti, pavyzdžiui, *горы облаков* „debesų kalnai“, *хребты сизых туч* „melsvų debesų kalnagūbriai“³⁷ ir pan. Apskritai slavams akmeninių debesų įvaizdis įprastas³⁸.

Vaizdinys, tiesą sakant, visuotinis. Antai XVI a. Vakarų Europoje paplitusioje „liaudies knygelėje“ apie didįjį Renesanso magą daktarą Johaną Faustą, apibendrinančioje to meto mitines liaudies pažiūras, užtikrintai teigiama: „Debesys, kuriuos mes matome iš apačios, yra kieti ir stori kaip mūras ir uola.“³⁹

Todėl nestebėtina, kad šis vaizdinys paliko pėdsakų ir kalboje. Pavyzdžiui, žodis ang. *cloud* ‘debesis’ yra kilęs iš vid. ang. *clud*, *cloud* ‘uola’ ir ‘debesis’, o šis – iš sen. ang. *clūd* ‘uola, uoliena’ (bendrašaknis su *clod* ‘luistas, grumstas’ ir ‘sušokti, susitverti į grumstus’)⁴⁰. Taigi debesis pavadinimas anglų kalboje tiesiog atsirado iš uolos pavadinimo. Būtų galima čia prisiminti ir ru. *муча* ‘debesis’, bendrašaknį su lie. *tankus*, ir visai kitaip *susitvėrusius* debesis⁴¹.

Užtat XIX a. vedologams „kalną“ ar „uolą“ buvo priimta, tiesiog savaime suprantama laikyti „debesimi“⁴². Ir toks požiūris, nors gal kiek perdėtas, nebuvo be pagrindo. Šiaip ar taip, visi pagrindiniai uolą, kalną žymintys sanskrito žodžiai – kaip *ádri* ‘uola, didelis akmuo, akmenis kalnas’, *aśman* ‘akmuo, uola’, *girí* ‘kalnas, kalva, pakiluma, uola’, *párvata* ‘(akmeninis) kalnas, uola’ – atitinkamuose kontekstuose iš tikrųjų įgauna reikšmę ‘debesis’⁴³. O „Jadžurvedoje“ net dusyk (dviejose jos brahmanose) pasikartoja pasakojimas apie debesų kilmę iš dangumi

skrajojusių kalnų⁴⁴, visai kaip minėtoje lietuvių minklėje apie keliaujančius per „svietą“ kalnus-debesis.

***

Visa tai veda prie gana svarbios išvados, jog atmosferinė Perkūno veiklos sritis anaipol nėra pirminė – ji pati nusakoma perkeltiniais kitos srities vaizdiniais, menančiais sąstingį ir pasiliejamą, *su-tvėrimą* ir *iš-tvėrimą*. Debesys dangaus erdvėje yra *susitvėrę* kaip rūgpienis ar varškė⁴⁵, o kadangi akmuo yra ryškiausias konkretus *susitvėrimo*, *sutvertumo* įvaizdis⁴⁶, tai ir debesis, bent jau tirščiausi, tankiausi, sunkiausi debesis yra dangaus „akmenys“. Debesys prilyginami akmenims – ne akmenys debesisms. Perkūnas – ne „atmosferinė dievybė“.

***

Šia proga dar galima pastebėti, jog neretai maišomos bei sukeičiamos yra sąvokos „debesis“ ir „dangus“. Pavyzdžiui, Rytų Lietuvoje *dangulys* reiškė ‘debesis’: *Iš dangulio lietutis lyja* (Rodūnia, Varanavo r., Gudija)⁴⁷. Latvių *debess* formaliai sutampa su lie. *debesis*, o reiškia ‘dangus’⁴⁸. Nėgana to, rytų baltų **debesis*, pirmine reikšme ‘debesis’, yra kilęs iš ide. daiktavardžio **neb^h-es-* / **neb^h-os-*, irgi ‘debesis’, kaip ir sen. indų *nábhas* ‘migla, debesis’, gr. *νέφος*, *νεφέλη* ‘debesis’, lo. *nebula* ‘migla, rūkas, debesis’ (pastarieji du iš tos pačios šaknies plėtinio ide. **neb^h-el-*) ir daugelis kitų kalbų žodžių, tarp kurių – senovės hetitų *nēbis* reikšme ‘dangus’, slavų **nebo* (kilm. **ne-bese*) ‘dangus’ ir atitinkami keltų kalbų dangų žymintys žodžiai⁴⁹. Ang. *sky* ‘dangus’, vid. ang. *skie* ‘dangus, debesis’ radosi iš sen. isl. *ský* (*ský*) ‘debesis’, kuriam savo ruožtu giminiški sen. ang. *scēo* ‘debesis’, sen. saksų *scio* ‘debesis’⁵⁰. Panašiai

■

36 Афанасьев 1995 I: 312.

37 Ясюнайге, Коницкая 2009: 505, 512.

38 СД II: 448.

39 Faustus 2006: 100.

40 Klein 2003: 143; OEE: 80; žr. Афанасьев 1995 I: 180.

41 Razauskas 2021: 16–18.

42 Жг. Елизаренкова 1999: 173, 181; Кёйпер 1986: 124; Grassmann 1872: 39–40, 791.

43 Monier-Williams 1899: 19, 114, 355, 609; ГмИвИЯИ: 667; Елизаренкова 1999: 173.

44 Кёйпер 1986: 124; plg. Mironas 1969: 82; Zimmer 1946: 107.

45 Razauskas 2021: 16–18.

46 Razauskas 2022: 27.

47 LKŽ II: 260; žr. LKL II: 580.

48 KrLEV I: 205; FrLEW: 85; MžPKEŽ: 105 ir kt.

49 West 2007: 343; EIEC: 110; PkIEW: 315; Buck 1949: 53, Nr. 1.51.5; 65, Nr. 1.73.1; ГмИвИЯИ: 667–668; ЭССЯ XXIV: 101–104; Derksen 2008: 347–348; 2015: 118; ALEW: 210–211; taip pat FrGEW II: 309–310; BkEDG: 1012; WHLEW II: 151–152; Vaan 2008: 404 ir kt.

50 Klein 2003: 689; OEE: 442; Buck 1949: 53, Nr. 1.51.4; 65, Nr. 1.73.4; VrAEW: 508; žr. PkIEW: 951; West 2007: 343 ir kt.

ang. poet. *welkin*, vid. ang. *welken*, *wolkne* ‘dangus’ radosi iš sen. ang. *wolcen* ‘debesis’, giminiško su vok. *Wolke* ‘debesis’ ir atitinkamais kitų germanų kalbų debesį žyminčiais žodžiais⁵¹.

Taigi, iš debesies, debesų aptraukto, apsiniaukusio dangaus gana būdingai atsiranda atitinkamas paties dangaus vaizdinys ir pavadinimas. Tai nėra sunku suprasti: kadangi ir patsai *dangus* yra ne kas kita, kaip tvirtas kietas *dangtis* (nelyginant namo stogas⁵²), tai to dangčio vietą nesunkiai gali užimti dangų užtraukęs debesų apvalkalas – irgi tvirtas, kietas, akmeninis.

O dangus nuo senų senovės, nuo akmens amžiaus įsivaizduotas esąs akmeninis. Rimutės Rimantienės patikrinimu, „to meto žmogus dangaus skliautą įsivaizdavo kietą ir tvirtą“, tiksliau, „dangų vaizdavosi kietą, padarytą iš labai tvirto akmens“⁵³. Senovės šumerai dangų įsivaizdavo keliasluoksnį, ir kiekvienas iš sluoksnių buvo akmeninis, skirtingos rūšies akmens⁵⁴. Senovės Babilono epinio herojaus Enkidu tvirtybė nusakoma štai kaip: „Tai tikrai Enkidu, padaras stepių, / Visoje šalyje ranka jo galinga, / Kaip iš dangiško akmenio, tvirtos jo rankos“⁵⁵. Iš akmens (smaragdo) dangaus skliautas buvo Senovės Irane⁵⁶. Akmeninio dangaus vaizdinys iki pastarųjų laikų žinomas vietos gyventojams Afrikoje, Indijos pusiasalyje, Pietryčių Azijoje, Australijoje, Malajuose, Ramiojo vandenyno salose, Šiaurės Amerikoje ir daug kur kitur⁵⁷. Pavyzdžiui, Meksikos zuniai dangų vaizdavosi kaip tvirtą „akmeninį dangtį“, gaubiantį žemę tarsi milžiniškas apverstas dubuo⁵⁸. Kalifornijos šiaurinėje pakrantėje XX a. pradžioje užrašyta sakmė prasideda: „Prieš sutveriant šį pasaulį, būta kito, kurio dangus buvo padarytas iš smiltainio uolos.“⁵⁹ Dar visai neseniai Altajaus šamanas, keliaudamas pas aukščiausiąjį dievą Ulgenį, turėjo pradaužti akmeninį dangų, o rituale jis tai pavaizduodavo išgaudamas griaus-tinį primenančius garsus⁶⁰. Pavolgęs ugrofinų

mordvių dangus dvigubas: vienas geležinis, an-tras akmeninis⁶¹.

Bene ryškiausias, chrestomatinis indoeuro-piečių akmeninio dangaus pavyzdys yra patsai akmens pavadinimas **akmen-*, laringaliniu re-konstrukcijos lygmeniu **h₂ékmon-* (ar **h₄ékmon-*), iš kurio yra išriedėję tokie žodžiai kaip lie. *akmuo* (kamienas *akmen-*), la. *akmens* ‘akmuo’, praslavų **kamen-* (< **akmen-*) ‘akmuo’, sen. indų *aśman* ‘akmuo’, bet atitinkamuose kontekstuose ir ‘de-besis’ bei ‘dangus’, sen. iranėnų *asman* ‘dangus’ (Avestoje dar ir ‘akmuo’, vėliau tik ‘dangus’) ir sen. graikų *ἄκμων*, pirmine reikšme irgi ‘akmuo’, vėliau ‘priekalas (akmeninis)’, o Hesichijo glo-soje – ‘dangus’ (*ὁ οὐρανός*)⁶². Tái pačiai šakniai priklauso germanų kalbų kūjį, plaktuką (kitados akmeninį) žymintys žodžiai, kaip vok. *Hammer*, ang. *hammer* bei kt., o dalis kalbininkų, ypač pa-staruoju metu, jai priskiria ir dangų žyminčius žodžius vok. *Himmel*, ang. *heaven* bei kt.⁶³ Esama nuomonės, kad jau praide. **h₂ékmon-* bus reiškęs ne tik akmenį, bet ir dangų, taigi akmeninio dangaus vaizdinys bus buvęs jau praindoeuro-pietiškas⁶⁴. Nestebėtina, jeigu jau jis paveldėtas iš akmens amžiaus.

Akmeninį dangų taip pat mena kai kurie senieji indoeuropiečių tautų tekstai, kur jis gali būti nusakomas ir kitais žodžiais. Antai senovės indų „Rigvedoje“ dangus gali būti tapatinamas su uola, sprendžiant iš žynio-poeto prisipažinimo (V.45.1): *vidá divó viṣyánn ádrim uktháih* „turiu su-rasti dangaus (arba Dievo) uolą, praliedindamas (ją) dainomis“, t. y. šventomis giesmėmis privers-damas pasiliesti iš jos versmę, o išoriniame pasau-lyje šitaip, matyt, prišaukdamas lietų. Nesunkiai atpažįstame mūsų jau plačiai aptartą vaizdinį, tik perkeltą į dangų.

Senovės graikuose jau minėtas Anaksa-goras, pasakojęs apie danguje besitrankančius

51 Klein 2003: 824; OEE: 537; Buck 1949: 53, Nr. 1.51.4; 65–66, Nr. 1.73.4; žr. Pfeifer 2004: 1578–1579; PkIEW: 1145 ir kt.

52 Plačiau žr. Razauskas 2020: 41–48.

53 Rimantienė 1995: 169; žr. Топоров 1972: 82.

54 MHM II: 653; West 2007: 342.

55 SRP: 114.

56 Corbin 1990: 74.

57 Pettazzoni 1967: 40–42; MHM II: 207.

58 FW: 1018.

59 AIML: 107.

60 Новик 2004: 90.

61 Deviatkina 2001: 102.

62 EIEC: 547; West 2007: 342; ГМИИЯИ: 667; Buck 1949: 53, Nr. 1.51.6; FrLEW: 5; Sabaliauskas 1990: 45; 1994: 23–24; SmSEJL: 7–8; ALEW: 15–16; Derksen 2015: 47; KrLEV I: 63; PkIEW: 19; FrGEW I: 54; BkEDG: 52–53; Malandra 1983: 11; MrhKEWA I: 60; MrhEWA I: 137–138; Monier-Williams 1899: 114; ЧРЭС I: 372; ЭССЯ IX: 137–140; Derksen 2008: 220; Иванов, Топоров 1974: 96; Журавлев 2005: 85 ir kt.

63 KrEDPG: 220; EIEC: 547; West 2007: 342; Watkins 1995: 429; Kluge 1999: 352–353, 374–375; FrLEW: 5; MrhE-WA I: 138 ir kt.

64 West 2007: 342.

akmeninius debesis, anot Diogeno Laertiečio (II.12), taip pat „pasakė, kad visas dangus susideda iš akmenų“⁶⁵.

Akmeninis dangus, akmens soste ant akmeninio dangaus skliauto sėdintis Dievas, iš dangaus krintantys akmenys (retsykais gal ir meteoritai, bet pirmiausia mitinės „Perkūno kulkos“) – visiems slavams žinomi vaizdiniai, o vienoje serbų liaudies dainoje išreiškiamas pageidavimas: *Ведро би се небо проломило а пануло студено камење* „Giedras dangus kad praskiltų ir šalti akmenys kristų“⁶⁶. Akmeninį dangų mena rusų mįslė: *Шли козы по каменному мосту, увидали зорю, попадали в воду* „Ėjo ožkos akmeniniu tiltu, išvydo aušrą, sukrito vandenin“ = *небо и звезды* „dangus ir žvaigždės“⁶⁷. Iki šiol Riazanės apylinkėse frazeologizmas *каменное небо*, pažodžiui ‘akmeninis dangus’, reiškia giedrą dangų; Vologdos apylinkėse *вѣдро каменное*, pažodžiui ‘akmeninė giedr(um)a’, reiškia ilgai trunkančią kaitrą, o prievaismis *каменно*, pažodžiui maždaug ‘akmeniška, akmenų’, reiškia sausą karštį, esant giedram dangui⁶⁸. Toje pačioje Vologdos gubernijoje 1901–1902 m. užrašytas mitinis tikėjimas: *За видимым небом – еще два, одно из которых каменное* „Už regimojo dangaus – dar du, iš kurių vienas akmeninis“⁶⁹.

Kosmogoniją menanti ukrainiečių kalėdinė daina iš XIX a. byloja:

*З’ дрибногo пуску – черна землиця,
Студена водиця, зелена травиця;
З’ синѐго каменя – синее небо,
Синее небо, светле сонейко.*⁷⁰

Iš smulkaus smėlio – juoda žemelė,
Šaltas vandenėlis, žalia žolelė;
Iš mėlynojo akmens – mėlynas dangus,
Mėlynas dangus, šviesioji saulėlė.

Pasak XIX a. Gudijoje užrašyto tikėjimo, Perunas danguje *разбивае скалы і праз гэта пускае на зямлю агонь-маланку* „perskelia uolas ir taip paleidžia žemėn ugnį-žaibą“⁷¹.

Debesuotą nedebeuotą, šiaip ar taip dangų mena jau minėtos latvių dainų eilutės: *Dieviņš brauca oļu kalnu / Deviņiem kumeliem* „Dievulis važiavo akmenų (uolų) kalnu / Devyniais žirgais“; *Dieviņš brauca oļu kalnu / Duj dzeltenī kumeliņi* „Dievulis važiavo akmenų (uolų) kalnu / Dviem auksiniais žirgeliais“ ir pan.; taip pat kitoje dainose minimas „akmenų tiltas“⁷².

Esama nuomonės, jog ir minėtieji lietuvių duomenys apie danguje akmenis raičiojantį bei raitais per akmenis riedantį Perkūną mena ne tik debesis, bet akmeninį esant ir patį dangų⁷³. Galų gale, kaip matyti, tai ir nebūtų prieštaravimas, o veikiau vieno talpesnio, imlesnio vaizdinio atmainos.

Itin iškalbingą šia prasme pavyzdį, kad ir šiek tiek apkriščionintą, yra pateikusi Daiva Vaitkevičienė. Jos žodžiais, dangus „kadaisė buvęs vieno akmenio ir tik su perkūnais suskaldytas: *Pirmiau, prys Kristaus atėjimą, visa mūsų žeme, visas ors buvo apsiausts vynu [vienu] akmeniu. Tas akmū neleida nė numirusiems į dangų patekti. Kristus tan akmenį pirmiausia perskėlė į keturias dalis ir paskum su perkūnais suskaldė, ir nuleida per sava galybę un žemes* (LTR 1790/64/)“; negana to, kaip tik dėl perskelto akmeninio dangaus skliauto, kaip tik „todėl iš dangaus ima lietus vanduo – lyti. Neatsitiktinai apie smarkų lietų sakoma *dangus prakiuro* (LTR 4512/79/)“; taigi, daro išvadą D. Vaitkevičienė, „lietus mitiškai suprantamas kaip dangaus vanduo, kuris pro žaibo praskeltą akmeninį dangaus kiautą liejasi žemyn“⁷⁴.

Išspūdingi lyginamieji pietų ir vakarų slavų duomenys, pateikti Tajanos Gorjačevos: „Priešingai debesuotam (aptrauktam) dangui, liūtis – tai debesis įtrūkis, lūžis. Čia turime įdomią vakarų ir pietų slavų semantinę izoglosą. Antai serbų-kroatų kalboje ‘liūtį’ reiškia *прѣвала облака*, pažodžiui – ‘debesis, įtrūkis, lūžis, skilimas’; *провалио се облак* reiškia ‘praėjo liūtis’, kai *провалити* – ‘pramušti, praskelti, pralaužti’; *пролом облака* ‘smarki liūtis’ pažodžiui – ‘debesis pralaužimas, praskėlimas, skilimas’; *небо се проломило од грома и силног пљуска* ‘dangus praskilo nuo perkūno ir smarkios liūties’. Plg. kašubų-slovinų *oberwańe χmurē* ‘smarkus lietus, liūtis’, pažodžiui – ‘perplėštas, pratrūkęs debesis’; lužitėnų žemaičių *pšeryśe hobłokow* ‘liūtis’, pažodžiui – ‘debesų prarausimas, prakasimas’, *hobryśe hobłokow* ‘liūtis’, pažodžiui – ‘debesų aprausimas, apkasimas’; *mroke se proje* ‘debessys lūžta, skyla,

65 FICH I: 71.

66 СД II: 448; III: 378.

67 СДЗРН: 232, Nr. 1855.r.

68 Журавлев 2005: 86.

69 НБ: 121, Nr. 205.

70 Афанасьев 1995 II: 237; tekstas aprusintas, žr. СД III: 378.

71 МБ: 325.

72 Biezais 2008: 70.

73 Иванов, Топоров 1974: 22, 96; МНМ II: 304.

74 Vaitkevičienė 2001: 91–92, 94.

plyšta' (*projs se pažodžiui* – 'sprogti, skilti, prasi-skleisti, išsileisti'). Taip pat plg. vok. *Wolkenbruch* 'liūtis', pažodžiui – 'debesies lūžis, trūkis'.⁷⁵

Vis tas pats branduolinis vaizdinys, tik perkeltas į dangų: Perkūnas *perskelia uolą* ir *paleidžia lietis*, šįsyk – *lietų*.

Dabar galima šiek tiek praplėsti jau užsimintą Sogjelio Rinpočės ištartą budistinį netvarios žmogaus būties įvaizdį: „Gyvenimas – lyg žaibas danguje, tarsi nuo uolos krintantis vanduo.“⁷⁶ Palyginimas didaktiškas ir priklauso visai ne mitologiškai, netgi anti-mitologiškai tradicijai, bet niekur nedingsi: mitologija giliau už mūsų ketinimus – ji pačiose žmogiškojo mąstymo šaknyse, pačioje dirvoje.

NELIETUVIŠKA ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Anaksagoras = Ἀναξαγόρας, lo. Anaxagorās

Aristofanas = Ἀριστοφάνης, lo. Aristophanēs

Benedikt, Rūta = Ruth Benedict

Bydermanas, Hansas = Hans Biedermann

Čiubinskis, Pavlas = Павло Платонович Чубинский, ru. Павел Платонович Чубинский

Diogenas iš Laertės, Laertietis, Laertijas = Διογένης ὁ Λαέρτιος, lo. Diogenēs Laertius

Faustas, Johanas = Johann(es) Faustus

Freizeris, Džeimsas Džordžas = James George Frazer

Hesichijas = Ἡσύχιος, lo. Hēsychius

Ivanovas, Viačeslavas = Вячеслав Всеволодович Иванов, Vjačeslav V. Ivanov, ang. Vyacheslav V. Ivanov

Sapiega, Eudakija = Еўдакія Васільеўна Сапега

Sokratas = Σωκράτης, lo. Sōcratēs

Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

AIML = *American Indian Myths and Tales*. Selected and edited by Richard Erdoes and Alfonso Ortiz. New York: Pantheon Books, 1984.

ALEW = *Altltauisches etymologisches Wörterbuch*, Version 1.1. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller. Berlin: Humboldt-Universität zu Berlin, 2019.

Antikinės komedijos 1989 = *Antikinės komedijos: Aristofanas, Menandras, Plautas, Terencijus*. Vilnius: Vaga, 1989.

AnVT = *Latviešu tautas teikas: Vēsturiskās teikas: Izlase*. Sastādītāja Alma Ancelāne. Rīga: Zinātne, 1988.

Balys 1998 = Jonas Balys. *Raštai*, I. Parengė Rita Repšienė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

Benedict 1989 = Ruth Benedict. *Patterns of Culture*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1989 (1934).

75 Горячева 1986: 45; plg. Толстые 1979: 73.

76 Sogjalas 2011: 39; žr. Razauskas 2023: 23.

Biedermann 2002 = Hans Biedermann. *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius: Mintis, 2002.

Biezais 2008 = Haralds Biezais. *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā*. Rīga: Zinātne, 2008.

BkEDG = *Etymological Dictionary of Greek*, by Robert Beekes with the assistance of Lucian van Beek, I–II. Leiden–Boston: Brill, 2010 (puslapių numeravimas išsitiesinis).

Braziūnas 1986 = Vladas Braziūnas. *Voro stulpas*. Vilnius: Vaga, 1986.

BsO I = *Ožkabalių dainos*, I. Surinko Jonas Basanavičius. Parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka, I. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.

Buck 1949 = Carl Darling Buck. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: The University of Chicago Press, 1949.

Corbin 1990 = Henry Corbin. *Spiritual Body and Celestial Earth: From Mazdean Iran to Shī'ite Iran*. London–Princeton: Princeton University Press, 1990.

Derksen 2008 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2008.

Derksen 2015 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Baltic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2015.

Deviatkina 2001 = Tatiana Deviatkina. Some Aspects of Mor-dvin Mythology. // *Folklore*, vol. 17. Tartu: Estonian Institute of Folklore, 2001.

EIEC = *Encyclopedia of Indo-European Culture*. Editors J. P. Mallory, D. Q. Adams. London–Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.

Faustas 2006 = *Daktaro Johano Fausto, garsiojo burtininko ir juodojo mago, istorija*. Vertė Liucija Citavičiūtė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006.

FICH I = *Filosofijos istorijos chrestomatija*, I: *Antika*. Sudarytojas Bronius Genzelis. Vilnius: Mintis, 1977.

Frazer 1995 = Sir James George Frazer. *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*. Abridged edition. London: Papermac, 1995 (1922).

FrGEW II = Hjalmar Frisk. *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1970.

FrLEW = Ernst Fraenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag–Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962–1965.

FW = *Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore, Mythology, and Legend*. Editor Maria Leach. New York: Funk & Wagnalls, 1949.

Grassmann 1872 = Hermann Grassmann. *Wörterbuch zum Rig-Veda*. Delhi, 1999 (1872).

GrgLLM = *Menu mįslių keturgyslė: Lietuvių liaudies mįslės*. Parengė K. Grigas. Vilnius: Vaga, 1970.

Hocart 1970 = Arthur Maurice Hocart. *Kings and Councilors: An Essay in the Comparative Anatomy of Human Society*. Edited and with an Introduction by Rodney Needham, Foreword by E. E. Evans-Pritchard. Chicago–London, 1970 (1936).

Klein 2003 = Ernest Klein. *A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language*. Amsterdam etc.: Elsevier, 2003.

Kluge 1999 = Friedrich Kluge. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. 23, erweiterte Auflage bearbeitet von Elmar Seebold. Berlin–New York, 1999.

- KlvTK = Tautosaka, esanti „Lietuviškų vardų klėtėlėje“. *Prūsijos lietuvių dainos*. Surinko Vilius Kalvaitis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998 (1905).
- KrEDPG = Guus Kroonen. *Etymological Dictionary of Proto-Germanic*. Leiden-Boston: Brill, 2013.
- KrLEV I = Konstantīns Karulis. *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*, I. Rīga: Avots, 1992.
- Kursīte 1996 = Janīna Kursīte. *Latviešu folklorā mītu spoguļi*. Rīga: Zinātne, 1996.
- Laurinkienė 1996a = Nijolė Laurinkienė. *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- Laurinkienė 1996b = Nijolė Laurinkienė. *Griaustinio dievas Perkūnas. Tautosakos darbai*, V (XII). Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1996.
- Leeming 2010 = David Adams Leeming. *Creation Myths of the World*. Santa Barbara, California–Denver, Colorado–Oxford, England: ABC-CLIO (Greenwood Publishing Group), 2010.
- LKL II = *Lydos krašto lietuviai*, II. Redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2002.
- LKŽ I–XX = *Lietuvių kalbos žodynas*, I–XX. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1956–2002.
- LpMS = *Mįslių skrynelė: 3000 lietuvių mįslių ir minklų*. Sudarytojas Stasys Lipskis. Vilnius: Žuvėdra, 2002.
- LTR = Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštynas.
- LTs V = *Lietuvių tautosaka*, V: *Smulkioji tautosaka, žaidimai ir šokiai*. Medžiagą paruošė K. Grigas. Vilnius: Mintis, 1968.
- LtvŽ = *Lietuvininkų žodis*. Parengė Kazys Grigas, Zita Kelmickaitė, Bronislava Kerbelytė, Norbertas Vėlius, redaktorių komisijos pirmininkas Norbertas Vėlius. Kaunas: Litterae universitatis, 1995.
- Malandra 1983 = William W. Malandra. *An Introduction to Ancient Iranian Religion: Readings from the Avesta and Achaemenid Inscriptions*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1983.
- Mironas 1969 = Ričardas Mironas. *Kas yra Vėdai. Problemos*, t. 3. Vilnius: Mokslo, 1969.
- Monier-Williams 1899 = *A Sanskrit-English Dictionary, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages by Sir. Monier Monier-Williams*. New edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars. Delhi: Motilal Banarsidass, 1999 (Oxford University Press, 1899).
- MrhEWA I–II = Manfred Mayrhofer. *Etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1992–1996.
- MrhKEWA I–III = Manfred Mayrhofer. *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen*, I–III. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1956–1976.
- MžPKEŽ = Vytautas Mažiulis. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas*. Antrasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2013.
- Nagys 1990 = Henrikas Nagys. *Grįžulas*. Vilnius: Vaga, 1990.
- Nėris 1984 I–II = Salomėja Nėris. *Raštai*, I: *Poezija 1920–1940*; II: *Poezija 1940–1945*. Vilnius: Vaga, 1984.
- OEE = *The Concise Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by T. F. Hoad. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- Pettazzoni 1967 = Raffaele Pettazoni. *Essays on the History of Religions*. Leiden: E. J. Brill, 1967.
- Pfeifer 2004 = *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2004.
- PkIEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, I. Bern–München: Francke Verlag, 1959.
- Razauskas 2020 = Dainius Razauskas-Daukintas. *Sielos namai: Namų samprata ir vertinimas dvasinėje tradicijoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020.
- Razauskas 2021 = Dainius Razauskas. *Perkūno raugas. Būdas*, 2021, Nr. 5.
- Razauskas 2022 = Dainius Razauskas. *Stabo akmuo ir akmuo stabas. Būdas*, 2022, Nr. 5.
- Razauskas 2023 = Dainius Razauskas. *Iš (po) uolos pasilieja versmė. Būdas*, 2023, Nr. 6.
- Razauskas 2024a = Dainius Razauskas. *Lazda sudavus iš uolos pasilieja versmė. Būdas*, 2024, Nr. 2.
- Razauskas 2024b = *Perkūno skala. Būdas*, 2024, Nr. 4.
- Rimantienė 1995 = Rimutė Rimantienė. *Lietuva iki Kristaus*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1995.
- Sabaliauskas 1990 = Algirdas Sabaliauskas. *Lietuvių kalbos leksika*. Vilnius: Mokslo, 1990.
- Sabaliauskas 1994 = Algirdas Sabaliauskas. *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1994.
- SmSEJL = Wojciech Smoczyński. *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, 2007.
- Sogj alas 2011 = Sogj alas Rinpočė. *Tibetiečių gyvenimo ir mirties knyga*. Kaunas: Mijalba, 2011.
- SP I = *Stebuklinės pasakos*, I. Sudarė ir parengė Jūratė Šlekonytė. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016.
- SRP = *Pasaulinės literatūros biblioteka: Senovės Rytų poezija*. Vilnius: Vaga, 1991.
- ŠmLTT = *Latviešu tautas ticējumi*, I–II. Sakrājis un sakārtojis Prof. P. Šmits. Rīga: Latviešu folkloras krātuves izdevums, 1940–1941.
- Vaan 2008 = Michiel de Vaan. *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden–Boston: Brill, 2008.
- Vaitkevičienė 2001 = Daiva Vaitkevičienė. *Ugnies metaforos: Lietuvių ir latvių mitologijos studija*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Watkins 1995 = Calvert Watkins. *How to Kill a Dragon: Aspects of Indo-European Poetics*. New York–Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Vėlius 1987 = Norbertas Vėlius. *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinio velnio analizė*. Vilnius: Vaga, 1987.
- West 2007 = Martin Litchfield West. *Indo-European Poetry and Myth*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- WHLEW II = *Lateinisches etymologisches Wörterbuch von A. Walde*. 3. neubearbeitete Auflage von J. B. Hofmann, II. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, 1954.
- VrAEW = Jan de Vries. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: E. J. Brill, 1962.
- Zimmer 1946 = Heinrich Zimmer. *Myths and Symbols in Indian Art and Civilisation*. Edited by Joseph Campbell. New York: Pantheon Books, 1946.

- Афанасьев 1995 I–II = Александр Николаевич Афанасьев. *Поэтические воззрения славян на природу: Опыт сравнительного изучения славянских преданий и верований в связи с мифическими сказаниями других родственных народов*, I–II. Москва: Современный писатель, 1995.
- Васильков 1979 = Ярослав Владимирович Васильков. *Земледельческий миф в древнеиндийском эпосе (Сказание о Ришьяшринге). Литература и культура древней и средневековой Индии*. Москва: Наука, 1979.
- ВЭС = *Восточнославянский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования*. Москва: Индрик, 2001.
- ГмИвИЯИ = Тамаз Валерианович Гамкрелидзе, Вячеслав Всеволодович Иванов. *Индоевропейский язык и индоевропейцы: Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*. Тбилиси: Издательство Тбилисского университета, 1984.
- Горячева 1986 = Татьяна Витальевна Горячева. *К изучению славянской метеорологической терминологии. Этимология 1984*. Москва: Наука, 1984.
- Елизаренкова 1999 = Татьяна Яковлевна Елизаренкова. *Слова и вещи в Ригведе*. Москва: Восточная литература, 1999.
- Журавлев 2005 = Анатолий Федорович Журавлев. *Язык и миф: Лингвистический комментарий к труду А. Н. Афанасьева «Поэтические воззрения славян на природу»*. Москва: Индрик, 2005.
- Завьялова 2006 = Мария Вячеславовна Завьялова. *Балто-славянский заговорный текст: Лингвистический анализ и модель мира*. Москва: Наука, 2006.
- Замовы 1992 = *Замовы*. Укладання, сістематизація текстів, уступны артыкул і каментарыі Г. А. Барташэвіч. Мінск: Навука і тэхніка, 1992.
- Иванов, Топоров 1970a = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. *К семиотическому анализу мифа и ритуала (на белорусском материале)*. *Sign, Language, Culture*. Eds. A. J. Greimas, R. Jacobson et al. The Hague–Paris: Mouton, 1970.
- Иванов, Топоров 1974 = Вячеслав Всеволодович Иванов, Владимир Николаевич Топоров. *Исследования в области славянских древностей*. Москва: Наука, 1974.
- Кёйпер 1986 = Францискус Бернардус Якобус Кёйпер. *Труды по ведийской мифологии*. Москва: Наука, 1986.
- МБ = *Міфалогія беларусаў: Энцыклапедычны слоўнік*. Складальнікі: Ірына Клімковіч, Віктар Аўтушка; навуковыя рэдактары: Таццяна Валодзіна, Сяргей Санько. Мінск: Беларусь, 2011.
- МНМ II = *Мифы народов мира: Энциклопедия*. Главный редактор А. С. Токарев, П. Москва: Советская энциклопедия, 1982.
- НБ = *«Народная Библия»: Восточнославянские этимологические легенды*. Составление и комментарии О. В. Беловой. Москва: Индрик, 2004.
- Новик 2004 = Елена Сергеевна Новик. *Обряд и фольклор в сибирском шаманизме: Опыт сопоставления структур*. Москва: Восточная литература, 2004.
- НПБП II = *Полацкі этнаграфічны зборнік*, вып. 2: *Народная проза беларусаў Падзвіння*, II. Укладальнік У. А. Лобач. Наваполацк: Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2011.
- СД II–III = *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*, II–III. Под редакцией Н. И. Толстого. Москва: Международные отношения, 1999–2004.
- СДЗРН = *Загадки русского народа: Сборник загадок, во-просов, притч и задач*. Составил Д. Садовников. Санкт-Петербург, 1876.
- Толстые 1979 = Светлана Михайловна Толстая, Никита Ильич Толстой. *К семантике сербских заклинаний градовой тучи. Balcano–balto–slavica: Симпозиум по структуре текста (предварительные материалы и тезисы)*. Москва: Институт славяноведения и балканистики, 1979.
- Топоров 1972 = Владимир Николаевич Топоров. *К происхождению некоторых поэтических символов: Палеолитическая эпоха. Ранние формы искусства*. Москва: Искусство, 1972.
- ЧбнМИ I = *Труды этнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край: Материалы и исследования, собранные П. П. Чубинским*, I: *Верования и суеверия*. Санкт-Петербург, 1872.
- ЧрИЭС I = Павел Яковлевич Черных. *Историко-этимологический словарь современного русского языка*, I. Москва: Русский язык, 1999.
- ЭССЯ IX, XXIV = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*, IX, XXIV. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1983, 1997.
- Ясюнайте, Коницкая 2009 = Бируте Ясюнайте, Елена Коницкая. *Колесница пяркунаса (атмосферные явления в выражениях с переносным значением: облака)*. *Балто-славянские исследования*, XVIII. Москва: Индрик, 2009.

HEAVENLY STONES, ROCKS, AND MOUNTAINS

Dainius Razauskas

Summary

Mythical-poetical images of the cloud-stone, cloud-rock, and cloud-mountain are presented and analysed in the article, as well as the notion of thunder as rolling stones or crumbling rocks in the sky. Firstly, comparative data from all over the world are afforded (referring particularly to James George Frazer, Aristophanes Clouds 374378, etc.); then, the recent Baltic and surrounding Slavic data. The main conclusion is that since not the image of clouds is transferred to the stones and rocks on earth but, conversely, the image of stones and rocks to the clouds in the sky, consequently, the god Perkūnas, apparently a thunder-god, is altogether not an atmospheric deity but is only occasionally manifesting in the atmosphere where he performs the same feat as on earth, i.e. crushes rocks and launches out streams to flow. In the end, the widely known mythical image of the stony vault of heaven, or stony sky, is also briefly considered.

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-103008, Vilnius
E. paštas: dainius.razauskas@lnkc.lt